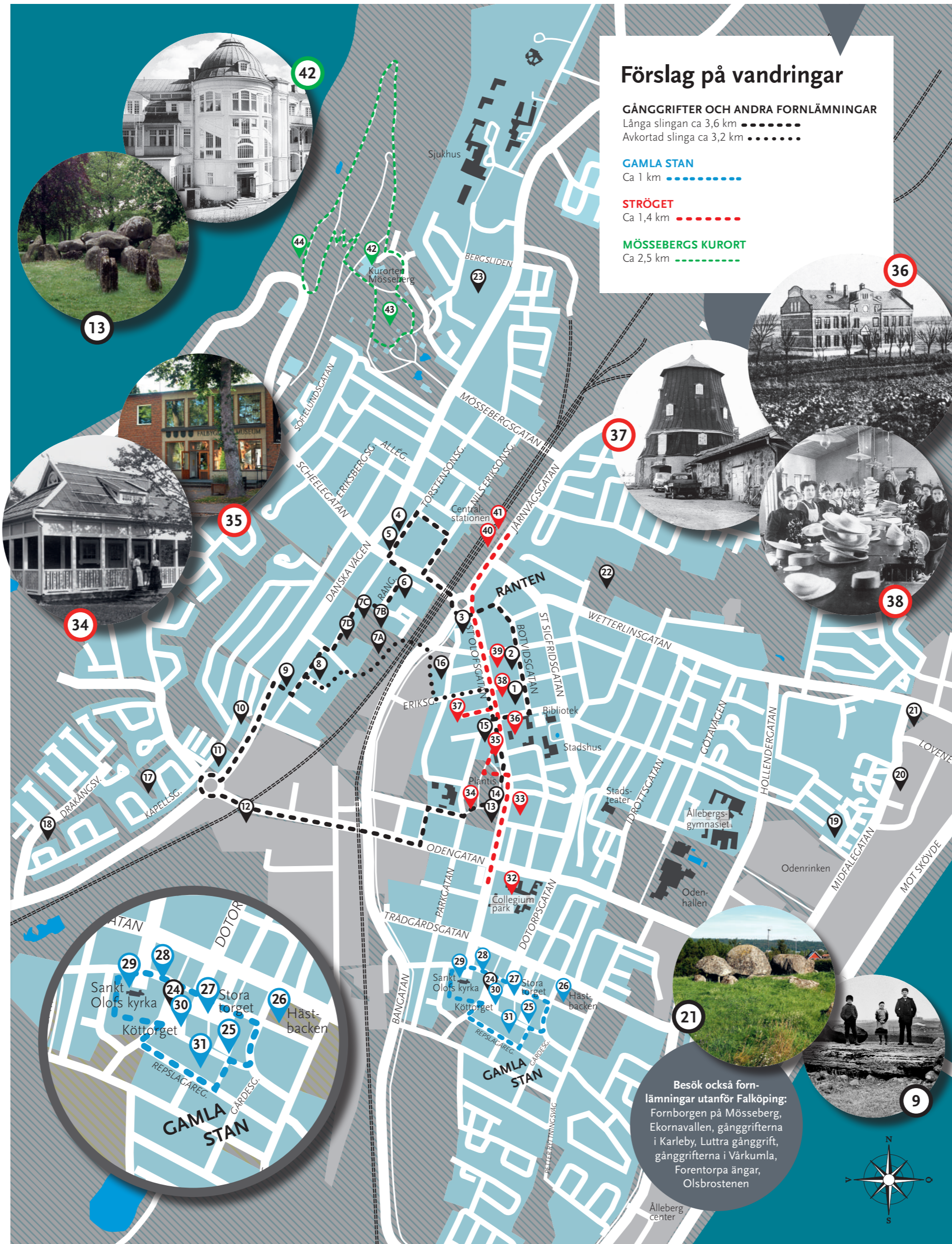

Gånggrifter och andra fornlämningar

I och runt Falköping ses fornlämningar från alla tider, men de flesta du stöter på är gånggrifter, d.v.s. gravar från bondestenåldern. Att så många lämningar finns bevarade inne i staden är unikt för hela Europa. På skyltar bredvid lämningarna hittar du mer information.

- 1. GÅNGGRIFT** Westerbergsgatan 3. Gånggriften ligger i en privat trädgård, visa hänsyn.
- 2. GRAVHÖGEN** Karl Botvids kulle från brons- eller järnåldern. Gravhögen ligger mitt inne i kvarteret, men syns väl från Botvidsgatan.
- 3. LUSTHUSHÖGENS GÅNGGRIFT** ligger i en hög som fått sitt namn av att det en gång i tiden stod ett lusthus på toppen. Fram till slutet av 1800-talet fanns det också två hållkistor sydväst om gånggriften.
- 4. ÄNGSHÖGENS NORRA GÅNGGRIFT** på Torstensongatan 38 ligger i en privat trädgård, visa hänsyn.
- 5. ÄNGSHÖGENS SÖDRA GÅNGGRIFT** ligger på en halvö ut i korsningen Scheelegatan-Torstensongatan. Falköpings stad önskade ta bort gånggriften när man byggde korsningen 1909, men fick nej från Riksantikvarieämbetet. Gatorna fick gå runt om.
- 6. TRÄDGÅRDENS GÅNGGRIFT** på Rangatan 7. Gånggriften ligger i en privat trädgård, visa hänsyn.
- 7. FORNLÄMNINGAR I KUNG RANS PARK**
A. Hällkista, grav från bondestenåldern. **B.** Ängskullens gånggrift visar hur anonym en gånggrift kan vara när takblocken är borta. Den omgivande högen är bevarad. **C.** Stensättning, grav från järnåldern. Kanske gömmer sig en gånggrift här? **D.** Stensättning, grav från järnåldern.
- 8. STENSÄTTNING** vid Kung Rans väg, grav från järnåldern.
- 9. GÅNGGRIFT KALLAD GLÅSHALL ELLER KUNG BJÖRNS GRAV** Notera den ovanliga takstenen, jämfört med t.ex. Åttagårdens och Hjelmars rörs gånggrifter.
- 10. HÄLLKISTA**, grav från bondestenåldern vid Danska vägen.
- 11. KAPELLSGÅRDENS GÅNGGRIFT** ligger i en privat trädgård, visa hänsyn.
- 12. VÄGVISARSTEN** från 1918. Stod tidigare 1 km västerut vid Gamla Göteborgsvägen.
- 13. GÅNGGRIFTEN KYRKERÖR** i Plantis visar tydligt stenkammarens och gångens form.
- 14. BALLERSTEN ELLER BALDERSTEN** med många, djupa skålgropar, en slags hållristning från bronsåldern. Stenen är flyttad från Ranten i samband med vägbygge.
- 15. REST STEN** Flyttad till Plantis från Gökhem. Liknande resta stenar finns t.ex. på Ekornavallen och är en gravmarkering från järnåldern.
- 16. STENSÄTTNING**, grav från brons- eller järnåldern.
- 17. BESTORPSDÖSEN** Graven är samtida med gånggrifterna, men har en annorlunda konstruktion. Dösen ligger direkt intill en trädgård, visa hänsyn.
- 18. GÅNGGRIFTEN DRAKARÖR** Ligger i en stor stensättning, ca 25 m i diameter, synliga gång- och takhällar.
- 19. FREDRIKSBERGS HÄLLKISTA** på Högstenagatan, vid förskolan Skytten. Här hittades bl.a. den 4 000 år gamla benflöjt som finns att se på Falbygdens museum.
- 20. ÅTTAGÅRDENS GÅNGGRIFT** vid Midfalegatan är byggd av stora tunga takblock.
- 21. GÅNGGRIFTEN HJELMARS RÖR** vid Midfalegatan, snarlik Åttagård. Kan det vara samma konstruktör?
- 22. HÖGEN TRINNÖJA** intill entrén till Folkets park, grav från brons- eller järnåldern. Kanske gömmer sig en gånggrift i högen?
- 23. TINGSHÖGEN** Gravhögd från järnåldern. Äldre noteringar om uppstickande kalkhällar gör dateringen osäker. Kanske gömmer sig en hållkista eller gånggrift i högen? Namnet tyder på att den också använts som tingsplats under senare tid.
- 24. FYNDPLATS** för skelett av två halshuggna vikingatida män. Läs mer under "Köttorget" på andra sidan.

Förslag på vandringar

GÅNGGRIFTER OCH ANDRA FORNLÄMNINGAR

Långa slingan ca 3,6 km
 Avkortad slinga ca 3,2 km

GAMLA STAN

Ca 1 km

STRÖGET

Ca 1,4 km

MÖSSEBERGS KURORT

Ca 2,5 km

Gamla stan

25. TRÅTORGET
26. HÄSTBACKEN
27. STORA TORGET
28. STORGATAN
29. S:T OLOFS KYRKA
30. KÖTTORGET
31. GAMLA STAN

Läs mer om Gamla stan på andra sidan.

Ströget

Den alléprydda paradgatan var länge en landsväg som band ihop den gamla staden med Ranten där järnvägsstationen låg. Omkring år 1900 var området helt obebyggt. Under åren som följde expanderade järnvägen och befolkning ökade. Det ledde till att det byggdes stora hus på Ranten och utmed Ströget, idag S:t Olofsgatan. Centralskolan låg länge ensam ute på ett gårde som ett försök att ena de spridda stadsdelarna. Med tiden växte de ihop. Idag cruisar man gärna längs Ströget. Vill du veta mer om Ströget och dess byggnader? Fråga efter häftet "På upptäcktsfärd längs Ströget" på Falbygdens museum.

32. FALKÖPINGS ÄLDSTA SJUKHUS öppnades 1856 och var länge ett av två sjukhus i Skaraborg. 1892 byggdes ett nytt sjukhus, som byggdes ut i flera etapper fram till 1945.

33. BIOGRAFEN COSMORAMA byggdes som samlings- och teaterlokal av nykterhetsföreningen Enigheten 1905. Från 1942 har det varit enbart bio här. (S:t Olofsgatan 20)

34. PLANTIS Planteringsförbundet park, anläggs 1885 som ett av stadens gröna rum. Där dagens restaurang ligger fanns från 1912 en liten paviljong med servering och musikunderhållning på verandan. Plantis och paviljongen blev en träffpunkt för både unga och gamla.

35. FALBYGDENS MUSEUM invigdes 1961. Kavlästugan i backen bakom museet flyttades hit från ett alunbruk i Kavläs där den varit arbetarbostad. Det lilla röda huset bredvid museet var förr Plantis vaktmästarbostad. (S:t Olofsgatan 23)

36. CENTRALSKOLAN var folkskola fram till 1940-talet, idag grundskola. Byggnaden vid Ströget stod klar 1903, övriga är från 1920- och 1940-talen. (S:t Olofsgatan 34)

37. RANTENS KVARN "Lundahls Augusta". Väderkvarnen uppfördes på 1870-talet av patron Lundahl på Rantens gård. (N. Kvarng.)

38. RANTENS HATTFABRIK en strå- och filthattsfabrik som byggdes 1917 och var verksam under cirka 40 år. (S:t Olofsgatan 42)

39. ROXY-HUSET byggdes 1919 och inhyste biografen Odeon, som sedan blev Roxy. I huset fanns också konditori Odeon-caféet, som senare blev Perssons Konditori. (S:t Olofsgatan 46)

40. RANTENS HOTELL byggdes 1865. När järnvägen öppnades uppkom ett behov av mat och logi vid stationen. Fram till 1920-talet fanns en fin hotellträdgård tvärs över Järnvägsgatan.

41. FALKÖPINGS CENTRAL stod klar 1935 och var den första i landet som byggdes i utpräglad funktionalistisk stil efter ritningar av arkitekt Birger Jonson. Det tidigare stationshuset byggdes 1858, då järnvägen mellan Falköping och Göteborg öppnades.

Mössebergs kurort

Den 4 juli 1867 öppnades Mössebergs Vattenkuranstalt. Här kunde man njuta av den rena höga luften och utsikten, promenera och dricka brunn. Hit kom kungligheter, grevar, grosshandlare och köpmän, men också författare och konstnärer. Till parken kunde man lösa inträdesbiljett för att gå in och flanera. Här byggdes privatvillor, läkarbostäder och villor för uthyrning till kurortsgäster. Till kurorten hörde promenadvägar i parken och upp på bergsplåten.

42. MÖSSEBERGS KURORT

43. MÖSSEBERGSPARKEN

44. UTSIKTSTORNET PÅ MÖSSEBERG invigdes 1903. Tornet är 35 m högt med drygt 200 trappsteg. Väl uppe i tornet belönas man med en fantastisk utsikt på en höjd av 350 meter över havet.

Besök också fornlämningar utanför Falköping: Fornborgen på Mösseberg, Ekornavallen, gånggrifterna i Karleby, Luttra gånggrift, gånggrifterna i Värkumla, Forentorpa ängar, Olsbrostenen

Det forntida Falbygden

Falbygden bär på tydliga spår från det förflutna. Här ses fornlämningar från alla tider, men kanske är det framför allt gånggrifterna som är mest påtagliga. Dessa stora monumentala stenkammargravar byggdes för 5 500–5 000 år sedan under bondestenåldern. På Falbygden finns tre fjärdedelar av Sveriges alla gånggrifter, ca 260 stycken. De ligger såväl mitt i centrala Falköping som i det omgivande landskapet. De kan ses i trädgårdar och parker, vägarna har dragits runt omkring dem. Gånggrifterna är gravar för många, med upp till 150 individer, och består av en kammare och gång, ursprungligen dolda under en hög av jord.

Falbygden har också gott om lämningar från brons- och järnåldern, oftast gravar i form av rösen, högar och stensättningar. Från bygden kommer också fantastiska fornynd såsom guldhalskragen från Älleberg, Hallonflickan, Sveriges äldsta tamhund och Gerumsmanteln. Runt den medeltida kyrkan S:t Olof finns kristna gravar från 900-talet, vilket visar att Falbygden redan under vikingatiden var en del av det kristna Västergötland.

25

20

Megalitvägar

Den europeiska kulturvägen Megalithic Routes, Megalitvägar, kan beskrivas som en plattform för museer, geoparker, turism, besöksnäringen och forskare från Danmark, England, Tyskland, Nederländerna, Portugal, Spanien och Sverige som tillsammans vill lyfta fram en unik gemensam kulturhistoria. Över hela Europa kan man se ett nära samband mellan lämningar från stenålderns megalitkultur och kulturlandskapets framväxt. Genom att lansera monumentens turistiska värden som unika resmål, hoppas Megalitvägar säkra att fornlämningarna bevaras och skyddas som en del av ett gemensamt kulturarv.

5

Falköping under medeltid

Källmaterialet om stadens grundläggning under medeltiden är litet och ger inget exakt svar på när det skett. Falköping, handelsplatsen på Falan, kan ha varit stad redan i slutet på 1200-talet, en ort som vuxit fram ur en gammal mötes- och marknadsplats. Den medeltida stadskärnan låg där S:t Olofs kyrka, Köttorget och Storgatan ligger idag. Här finns också spår av det vikingatida Falköping.

Det tidigaste föremålet som påvisar stadsbildningen är ett sigill på en köpehandling från 1441. Sigillet tre torn blev senare Falköpings stads- och kommunvapen. En teori är att de tre tornen symboliserar de tre häraderna som möts i Falköping; Vilske, Gudhem och Vartofta. Falköping fick sina stadsprivilegier förnyade av kung Gustav II Adolf år 1620. Ända fram till 1850-talet var Falköping en liten stad med omkring 600 invånare. Med järnvägens etablering ökade befolkningen i raskare takt.

25

20

Hallénska huset

27

Gamla stan

25. Trätorget

Torget namn kommer ifrån en tid då trädlösa Falköping och Falan hade brist på trävaror. Här såldes förutom ved och virke även bryggkar, baljor, träskor m.m. På Trätorget låg tidigare en av stadens brunnar. Under 1850-talet uppfördes en av Sveriges första tändsticksfabriker här och i början av 1900-talet blev torget plats för stadens första brandstation, det s.k. Spruthuset. På torgets västra sida finns 1800-talets träbebyggelse kvar.

26

26. Hästbacken

Ända fram till 1950-talet användes slätten som marknadsplats för handel med hästar och annan boskap. Från 1600-talet fram till slutet av 1800-talet låg här en tåbebyggelse, små stugor med torv- eller halmtak, där fattigt folk bodde. Några av dessa stugor ligger fortfarande kvar längs med Trädgårdsgatan. Här låg också stadens fattighus. Hästbacken har även kallats Falebacken eller Gresatorget (gristorget).

27. Stora torget

1746 besökte Linné Falköping under sin Västgötareisa. Han imponerades av att en så pass liten stad hade ett så stort torg, 400 steg på längden och 200 på bredden. Då stod stadens rådhus mitt på torget, som inramades av en låg träbebyggelse. I slutet av 1700-talet byggdes ett nytt rådhus i sten längs västra änden av torget (nu rött tegelhus från 1960-talet). Mitt på torget står sedan 1931 en fontän som avbildar kärlekens gudinna Venus, lokalt kallad Malta Johanna. Hon flirtar med guden Mercurius, handelsbeskyddare, som smyckar det s.k. Hallénska huset från 1880-talet på torgets norra sida. Längs torgets östra sida (nu ljusst tegelhus från 60-talet) låg en gång Falköpings största trähus, det s.k. Weramagasinet. Huset brann ner lucianatten 1963. Längs södra sidan ligger 1800-talets trähus kvar.

Stora torget med Weramagasinet.

27

24

30

28. Storgatan

Under slutet av 1800-talet började affärerna flytta in på Storgatan. Förr fortsatte Storgatan ner till det s.k. Ellet, som låg vid nuvarande Bangatan. Där fanns flera källor och där vattnade man sin boskap och sköljde sin tvätt. Här låg Falköpings första badhus, bryggeri Victoria och garverier. Storgatan förändrades särskilt under rivningsåren 1960–1970. Innan dess kantades gatan av hus från 1800- och början av 1900-talet. Några äldre byggnader finns kvar. I korsningen Storgatan-S:t Olofsgatan ligger t.ex. Kilanderska huset (1902) och Ljungqvistska huset (1903).

Storgatan upp mot Stora torget.

29. S:t Olofs kyrka

De äldsta delarna av S:t Olofs kyrka byggdes i början av 1100-talet, en ovanligt stor kyrka för sin tid. Troligtvis låg här en mindre träkyrka redan under vikingatiden. Runt kyrkan finns tidigkristna gravar från 900-talet och framåt. Kyrkan är tillägnad S:t Olof, ett populärt helgon under medeltiden. Den var en vallfartskyrka för pilgrimer, såväl de lokala som de som skulle till Nidaros (Trondheim) där S:t Olof (kung Olav) är begravd. I södra kyrkporten finns kullhål från 1566, då en dansk här anföll och brände Falköping.

29

30. Köttorget

Torget har fått sitt namn efter de köttmarknader som hölls på torget. Tidigare hette torget Brunnstorget, då en av stadens brunnar låg här. Den fylldes igen efter att Falköping fick vattenledningar på 1890-talet. När torget byggdes om 2016 gjordes ett spännande arkeologiskt fynd. Grävskopan stötte på två skelett, som visade sig vara två män som levde under slutet av vikingatiden. Båda hade blivit halshuggna och fått huvudet placerat mellan knäna, förnedrade och begravda utanför kyrkogården. Vilka männen var och vad de hade gjort kan vi bara gissa. En s.k. strontiumanalys visade att de kom från England eller Danmark.

31. Gamla stan

Ta en promenad längs de idylliska gatorna med små, låga trähus från 1800-talet. Förr arbetade och levde olika hantverkare i Gamla stan. På 1800-talet fanns t.ex. repslagare, sadelmakare, skomakare, bagare, snickare, kopparslagare, smeder, skräddare och målare här. På Repslagaregatan 27 ligger Nilssonska bageriet, byggt 1865. Här bodde och verkade bagare Gustaf Nilsson med sin familj. I Gamla stan startade även likkisttillverkningsindustrin, som fortfarande är en betydande industri i Falköping.

31

Follow YOUR PAST

Historiska promenader i Falköping

Promenad på Ströget, Sankt Olofsgatan

28

Upptäck Falköpings historia!

Välkommen på upptäcktsfärd i det forna Falköping, bland stenåldersgravar, kurortsvillor och gamla gränder. Kartan *Follow your past* gör det enkelt för dig att hitta till Falköpings historiska platser. Tag med en vän och prata om livet förr och nu utmed vägen.

33

13

FALBYGDENS MUSEUM
FALKÖPING

©Falköpings kommun 2020
Utgiven med stöd av Folkhälsörädet.

Redaktion: Avdelning Kulturavv. Falköpings kommun · Grafisk form & illustration: Formkontakt.se
Foto: Falbygdens museum, Falköpings kommun, Sebastian Sreth, Bertil Steiner